

(Data) Empowerment Design Studio #2

Een democratische, inclusieve,
veerkrachtige Afrikaanderwijk 2040

(Data) Empowerment Design Studio #2

Een democratische, inclusieve en veerkrachtige Afrikaanderwijk 2040

Deze publicatie is het verslag van het onderzoek dat Emiel Rijshouwer en Els Leclercq ([Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities](#)) in 2021-2022 uitvoerden in het kader van het NWA-project “Citizen participation towards a SHARED smart city” ([NWA-Route Smart Liveable Cities](#)), waarin zij samenwerkten met [Waag Futurelab](#) en Universiteit Utrecht.

Initiators; onderzoekers

Emiel Rijshouwer, Els Leclercq, [Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities](#)

Inspirator; ontwerper werkvormen

Nik Baerten, [Pantopicon](#)

Mede mogelijk gemaakt door

Annet van Otterloo, Janneke Absil, [Afrikaanderwijk Cooperatie](#)

Veel dank aan

Abdellatif Ghazlane, Aliosman Safak, Daan van Wolferen, Glenda Owusuah, Joshua van den Ham, Damion Bunders, Peter Troxler, Puck Gräffner, Sylke Duijnen, Tomasz Jaskiewicz, Simon van Zijl

Layout and design

[Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities](#), Emiel Rijshouwer

Foto's cover

Voor: Nik Baerten; Achter: Els Leclercq

ISBN/EAN

978-90-831621-4-0

© Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities 2021. Alle rechten voorbehouden.
Contact: info@boldcities.nl.

(Data) Empowerment Design Studio #2

**Een democratische, inclusieve,
veerkrachtige Afrikaanderwijk 2040**

Foto: Els Leclercq

Inhoud

7-9

Introductie

11-13

Theorie

15-23

Toekomst

25-33

Concept/Design

35-45

Plan

47-59

Pamfletten

51-67

Analyse & Conclusies

Introductie

*Over (Data) Empowerment,
Design en de Toekomst in de
Afrikaanderwijk*

Inleiding

In hun verslag van Data Empowerment Design Studio #1 (in: [Rijshouwer & Van Zoonen 2022](#)) en in “[Een pleidooi voor toekomst- en ontwerpgedreven actie-onderzoek](#)” (Rijshouwer 2022) betogen Emiel Rijshouwer en Els Leclercq dat ontwerp- en toekomstgedreven actie-onderzoek een bijdrage kan leveren aan burgerbetrokkenheid bij de ontwikkeling en het bestuur van (slimme) steden. Het uiteindelijke doel zou moeten zijn om burgers te ‘empoweren;’ dat wil zeggen: het vergroten van hun handelingsperspectief door meer zeggenschap en beslissingsbevoegdheid in (digitale) stedelijke processen en projecten. Wat hen betreft zou het ‘recht op de (slimme) stad’ (zie [Rob Kitchin 2019](#)) voor eenieder gewaarborgd moeten worden: burgers zouden een actieve rol moeten hebben in de ontwikkeling en de realisatie van hun toekomstige stad, waarin (normatieve!) visies met betrekking tot inclusie, sociale rechtvaardigheid en empowerment centraal staan.

Ontwerpspeelteenbelangrijkerol in het denken over de mogelijke en wenselijke toekomst van de stad. Het fungeert als methode

om (verschillende) alternatieve voorstellingen van gedroomde (inclusieve, rechtvaardige, empowerende) steden en wijken (onder andere middels [design fiction en speculative design](#)) communiceerbaar, tastbaar, bespreekbaar en testbaar te maken.

Een (Data) Empowerment Design Studio gebruikt co-creatieve toekomst- en ontwerpgestuurde actieonderzoeksmethoden om te onderzoeken hoe burgers en andere relevante stakeholders zich meer structurele besluitvormingsmacht kunnen toe-eigenen met betrekking tot de ontwikkeling en het bestuur van de (slimme) stad.

In de periode van eind 2021 - begin 2022 ontwikkelden onderzoekers Rijshouwer en Leclercq met hulp van Pantopicon (studio voor foresight en design) en samen met burgers, lokale ondernemers, kunstenaars en buurtwerkers van de Afrikaanderwijk Coöperatie toekomstbeelden van hoe een democratische, inclusieve en veerkrachtige Afrikaanderwijk er in 2040 uit zou kunnen zien. Hierin stonden innovatieve, alternatieve, duurzame, lokale vormen van economische, sociale en ecologische

waardecreatie centraal. Op basis hiervan is verkend met behulp van welke technologieën en bestuursmodellen deze alternatieve toekomstbeelden gerealiseerd zouden kunnen worden. Wat de deelnemers aan (Data) Empowerment Design Studio #2 betrof, zouden digitale en datagedreven technologieën slechts een ondergeschikte en ondersteunende, in plaats van

een centrale rol spelen bij het realiseren van publieke waarde, inclusiviteit en rechtvaardigheid. Hun voorkeur bleek te liggen bij lokale, democratische en op *commons* gebaseerde modellen voor de ontwikkeling, het gebruik en het beheer van (openbare) ruimte, huisvesting, (natuurlijke) voedsel en grondstofproductie.

Foto: Janneke Absil

Theorie

*Welke (theoretische) concepten
zijn essentieel om de ambitie
om democratische, inclusieve en
veerkrachtige slimme steden te
realiseren?*

We hebben wetenschappelijke literatuur bestudeerd om concepten te identificeren die ondersteuning kunnen bieden bij de ontwikkeling van meer democratische, inclusieve en veerkrachtige slimme steden.

Theorie

We hebben 4 concepten geïdentificeerd als relevant voor de ambitie om meer democratische, inclusieve en veerkrachtige slimme steden te realiseren. Dit zijn:

- Het Recht op de (Slimme) Stad;
- (Data) Empowerment;
- Technologische Soevereiniteit en Data Commons; en
- Governance beyond Participation.

Het Recht op de (Slimme) Stad gaat uit van het absolute recht van burgers om zich niet alleen stedelijke ruimte toe te eigenen maar ook om actief en effectief deel te nemen aan stedelijke processen die invloed hebben op de stad van vandaag en die van de toekomst. Dit democratische recht geeft “ordinary people [het vermogen en de ruimte] [to] articulate [and effectuate] their [political] hopes and aspirations for future city life” (Kitchin 2019: 197).

(Data) Empowerment verwijst naar inspanningen om de beslissingsbevoegdheid (*agency*) van belanghebbenden rond (digitale) stedelijke ontwikkeling en bestuur te ontwikkelen en te ondersteunen. Dit betekent onder meer dat alle betrokkenen actoren worden ondersteund om een 1) kritisch bewustzijn en 2) het vermogen (geletterdheid, kennis vaardigheden, middelen, hulpbronnen, tools) te ontwikkelen om a) autonoom te kunnen reflecteren op hun huidige situatie en zich b) alternatieve toekomstscenario's voor te kunnen stellen en c) te realiseren die (beter) aansluiten bij hun idealen, waarden en belangen en waarmee, op basis van publieke waarden, waarde gegenereerd kan worden voor henzelf en voor hun buurt of gemeenschap.

Technologische Soevereiniteit verwijst naar de ideaaltypische situatie waarin burgers de mogelijkheid en het vermogen hebben om te beslissen over hoe digitale en datagedreven infrastructuur in steden werkt, en wie en welk doel deze dient.

Data Commons verwijst naar het ideaal om de data die in, door en voor (slimme) steden verzameld worden en die gebruikt worden voor dienstverlening en (autonome) besluitvorming te beschouwen als *commons* - een gemeenschappelijk goed waartoe alle burgers toegang zouden moeten hebben en die gezamenlijk worden beheerd, en op basis waarvan “local companies, coops, social organizations [...] can build data-driven services and create long-term public value” (Bass & Old 2020: 7) waar alle betrokkenen in gelijke mate van zouden moeten kunnen profiteren. Uiteindelijk zouden mensen in staat moeten zijn “to equitably control, share and benefit from data” (Bass & Old 2020: 59).

Governance beyond Participation is een concept dat de nadruk legt op de structurele (institutionele) veranderingen die essentieel zijn voor openbare instellingen om zich daadwerkelijk in te zetten voor en te handelen naar de rechten, behoeften, belangen, waarden en zorgen van burgers.

Foto: Nik Baerten

Geleerde lessen

Idealiter hebben alle relevante stakeholders de mogelijkheid om actief betrokken te zijn bij democratische processen van initiatief, ontwikkeling en beheer van die aspecten van (slimme) steden waar ze persoonlijk of collectief mee te maken hebben. Er zijn echter relatief weinig empirische voorbeelden van hoe dit succesvol in de praktijk kan werken. Daarom ontwikkelden we het toekomstig en ontwerpgedreven co-creatief actieonderzoeksproces dat beschreven wordt in dit document.

Links

- [The Right to the \(Smart\) City](#) (Kitchin 2019)
- [Data Empowerment](#) (Rijshouwer 2022);
- [Technologische Soevereiniteit en Data Commons](#) (Bass & Old 2020);
- [Governance beyond Participation](#) (Leclercq & Rijshouwer 2022)

Toekomst

Welke krachten, behoeften, zorgen en (gedeelde) waarden kenmerken de Afrikaanderwijk Rotterdam? Welke toekomstige ontwikkelingen kunnen gevolgen hebben voor de buurt? Welke kansen, behoeften en conflicten kunnen er in de buurt ontstaan?

We hebben geïdentificeerd wat de krachten van de Afrikaanderwijk(ers) zijn; wat belangrijke waarden in de buurt zijn, welke zorgen er spelen; welke ontwikkeling de Afrikaanderwijk mogelijk te wachten staan in de nabije toekomst; en welke kansen dit biedt voor een integrale benadering.

Toekomst

Onderzoekers, overheidsfunctionarissen en ontwikkelaars van digitale en datagestuurde technologieën streven er steeds vaker naar om burgers te betrekken bij de ontwikkeling en het bestuur van (slimme) steden. Om te onderzoeken hoe dit praktisch zou kunnen werken, hebben we er expliciet voor gekozen om de concepten van het Recht op de (Slimme) Stad, (Data) Empowerment, Technologische Soevereiniteit en Governance beyond Participation in plaats van data, technologieën en platforms *an sich* als uitgangspunt te nemen voor ons co-creatieve proces. Als eerste evenement van deze (Data) Empowerment Design Studio organiseerden we een brainstormsessie met burgers, lokale ondernemers, kunstenaars en buurtwerkers van de Afrikaanderwijk om de kracht, behoeften, zorgen en (gedeelde) waarden van hun wijk in kaart te brengen; om te onderzoeken welke toekomstige ontwikkelingen van invloed zouden kunnen zijn op de buurt; en om te formuleren welke

kansen en behoeften zich zouden kunnen voordoen wanneer we krachten, behoeften, (gedeelde) waarden en mogelijke toekomstige ontwikkelingen op elkaar zouden betrekken.

Waarden en urgenties

We hebben de volgende waarden en urgenties geïdentificeerd:

1. culturele diversiteit;
2. gevoel van saamhorigheid;
3. structurele achterstand;
4. dreiging van gentrificatie (mogelijk effect van nieuwkomers op de sociale samenhang van de wijk);
5. behoefte aan alternatieve economische en educatieve modellen/standaarden (Tweet hiernaast werd gezien als illustratief hiervoor);
6. gebrek aan betrokkenheid bij besluitvorming over publieke vraagstukken / openbare ruimte (o.a. m.b.t. klimaatverandering).

Thema's en kansen

Een drietal thema's werden

benoemd die als input te dienen voor de volgende sessie, waarin ontwerpen centraal zou staan:

1. *Rewilding*: Hoe creëren we meer ruimte voor natuur en voor economische activiteiten in de openbare ruimte van de wijk, waarbij voorbij de beperkingen van huidige paradigma's en regelgeving wordt gedacht?
2. *Verbinding/cohesie*: Hoe zorgen we ervoor dat een nieuwe sociale klasse die de wijk binnenkomt (gentrificatie) de bestaande niet verdringt/vervreemdt?

3. *Onderwijs/buurt als leeromgeving*: Hoe zorgen we dat opleiding/kennis/(sociale) vaardigheden aansluiten bij de behoefte van de (nabije) toekomst?

Resultaat

De 'oogst' van deze eerste sessie is vervolgens samengevat in drie verhaallijnen (zie pagina 20-21) met de volgende titels:

1. Een bloeiende biotoop;
2. Een stroom van verbindingen;
3. Eén en al: samen aan het stuur.

"There was never any lockdown. There was just middle-class people hiding while working-class people brought them things."

[@jjcharlesworth_](#) [#onmisbaren](#) 📌

Foto: Lars van den Brink in NRC, gebruikt in Tweets van @ErrikB en @MeyerRon, 20-11-2021

Dit beeld schetst hoe huidige bewoners van de Afrikaanderwijk de gentrificatieplannen langs de rivier ervaren: als een fysieke, economische, sociale, ecologische, en politieke barrière tussen henzelf, de nabije natuur, de nieuwe bewoners en het de iconische levensader van de stad: de Maas.

Collage, alleen voor illustratie- en discussiedoeleinden:

Foto Afrikaandermarkt via <https://twitter.com/rotterdam/status/948458264634822656>

Groene gebouwen (Spire Edge Manesar en Vertical Forest) via SHiFT en Stefano Boeri Architetti

Robothond via Bosoton Dynamics

Stel je voor ... je wordt wakker op 21 januari 2040... De Afrikaanderwijk is ...

... een bloeiende biotoop

Anno 2040 is de Afrikaanderwijk een bruisende en vooral groene plek: geen groene woestijn van omtegelde grasveldjes en buxushagen, maar een kleurrijke mozaïek van kwalitatief, biodivers groen. Nieuwe wildernis, daktuinen, voedselbosjes, groengevels en -slingers dooraderen de wijk en verbinden tal van minbiotopen met elkaar. Tezamen zorgen ze niet enkel voor een paradijselijke aanblik, maar bufferen ze ook de effecten van klimaatverandering en leveren ze vers voedsel en tal van bijzondere bouw- en maakmaterialen. Niet enkel mensen, maar ook planten, dieren en insecten herademmen. De nieuwe wijk is volledig hertekend vanuit het besef van de wederzijdse afhankelijkheid en (meer)waarde-uitwisseling tussen de mens en haar anderssoortige medebewoners in haar natuurlijke omgeving.

De publieke ruimte die er was is opgewaardeerd en écht publiek geworden; ze wordt beheerd door een bijzonder netwerk van bewoners, lokale handelaars en af en toe een helpende hand van de overheid. De wijk - in al haar gewaardeerde menselijke en

natuurlijke diversiteit - is een constante bron van koestering en vernieuwing. Ze beslist vandaag mee over zoveel meer dan pakweg 20 jaar geleden. Denk maar aan de inrichting van de tuinstraten, de innovatieve, mobiele marktstalletjes, de herbestemming of circulaire afbraak van oude panden etc.

Het straatbeeld is behoorlijk veranderd. De komst van zelfrijdende deelvoertuigen heeft o.a. extra ruimte gecreëerd die mens en natuur samen een nieuwe publieke bestemming hebben gegeven. Dit laat toe om nieuwe verbindingen te creëren, zowel op maaiveldniveau, boven de hoofden als onder de grond.

... een stroom van verbindingen

Anno 2040 is de Afrikaanderwijk een plek waar mensen elkaar opzoeken, wars van verschillen in taal, cultuur, financiële armslag of interesses. Hier leeft men niet naast elkaar, maar met elkaar, hier worden tunnel(visie)s omgebouwd tot bruggen, vult men gaten in beleid/dienstverlening met collectief vernuft. Hier is geen plaats voor eenzaamheid noch eenheidsworsten, maar bloeit verfrissing en vernieuwing uit de kruisbestuiving van verbinding. Hier is rijkdom en armoede niet langer gelinkt aan financiële armslag, maar aan

passie en vaardigheden, helpende handen, verbindingskracht en deelpotentieel. De meeste inwoners leven volgens een drieslagstelsel tussen een vaste baan, eigen creatief ondernemerschap en familie/buurtleven. Jarenlang leken velen moeite te hebben om de smeltkroes van deze wijk op waarde te schatten en deze waarde voor de wijk te laten renderen. Vandaag zakt half Nederland (en daarbuiten) af naar de Afrikaanderwijk om zich te laven aan frisse ideeën, aan een schijnbaar onuitputtelijke bron van menselijke verbindingen die telkens opnieuw leidt tot nieuwe inzichten, businessmodellen en samenlevingscontracten.

De wijk is vandaag een plek waar ook de fysieke ruimte blaakt van ontmoetingskansen tussen mensen onderling en ideeën. Je ziet het aan de inrichting en aanwezige dienstverlening. De wijk blaakt van initiatief geënt op haar inclusiviteits- en diversiteitsgedreven identiteit, alsook de herontdekking van haar intieme relatie met de rivier.

... één en al: samen aan het stuur

Anno 2040 is de Afrikaanderwijk een inspiratiebron voor een nieuw samenlevingsmodel, een plek waar experimenten met andere economische, beheers- en besluitvormingsmodellen hun

vruchten hebben afgeworpen. Hier heeft het traditioneel model van de sturende overheid plaatsgemaakt voor een variant van mogelijkmakers, met meer beslissingskracht en verantwoordelijkheid voor de lokale gemeenschap. Zij organiseren zich in burgerpanels, in DAO's (Decentralized Autonomous Organisation), urban commons en meer. Het merendeel van voorzieningen in de wijk is niet langer geënt op bezit, maar op toegang en delen, of het nu gaat om mobiliteit, ruimtegebruik, maakinfrastructuur en apparatuur, retail, zorg, etc. Reeds langer leefde het besef dat niet alle waardecreatie even sterk gewaardeerd werd. Ze was moeilijk meetbaar of slecht uit te drukken in financiële waarde. Precies dit waardenkader is vandaag verruimd en beter uitgebalanceerd. Aan de hand van ruilmechanismen en alternatieve munten kon een inclusiever model ontstaan.

Ook op vlak van onderwijs heeft men het geweer van schouder veranderd. Een nieuwe leercultuur heeft zich geworteld in de wijk, waarbij nieuwe ambachten en vaardigheden worden ontwikkeld, waarin de hele wijk een rol speelt: een breed palet aan inwoners i.p.v. enkel docenten, een mozaïek aan inspirerende leerplekken in plaats van enkel klaslokalen.

Foto: Emiel Rijshouwer

We hebben geprobeerd om ons - op basis van de verhaallijnen - een concretere voorstelling te maken van het leven in de Afrikaanderwijk in 2040. Dit deden we rond de thema's huisvesting, openbare ruimte en natuur.

Concept & Ontwerp

Voorafgaand aan de tweede co-creatieve sessie kregen de deelnemers de drie door de begeleiders opgestelde verhaallijnen van de alternatieve toekomst opgestuurd. Zo konden ze zich verdiepen in de gepresenteerde concepten en een bewuste keuze maken op welke verhaallijn ze voort wilden bouwen tijdens de 'ontwerp'-sessie van de (Data) Empowerment Design Studio.

Met behulp van werkmateriaal (vragen en opdrachten op grote vellen, inspiratiekaarten) werden deelnemers uitgedaagd en geholpen om hun gedachten en gesprekken te structureren en om aandacht te geven aan allerlei thema's die in de nabije en de verdere toekomst relevant zouden kunnen zijn voor de ontwikkeling van de Afrikaanderwijk in het algemeen, en voor hun verhaallijn (Een bloeiende biotoop; Een stroom van verbindingen; Eén en al: samen aan het stuur) in het bijzonder. Vervolgens werden ze uitgenodigd om te formuleren hoe de wijk er in 2040 anders uit

zou zien dan in 2022 (wat betreft openbare ruimte, infrastructuur, voorzieningen); over hoe de wijk anders zou functioneren (rollen, verantwoordelijkheden, besluitvorming); welke andere activiteiten er zouden kunnen zijn (beroepen, vaardigheden, kennis, rituelen); welke voorzieningen of diensten hier een rol in zouden spelen; en welke 'enablers' (ruimte, infrastructuur, mensen, organisaties, natuur, hulpbronnen, data, technologieën) hiervoor nodig zouden zijn. Vervolgens werd met behulp van plaatjes en bijschriften een storyboard gemaakt met de titel: "Eenmaal gerealiseerd dan zou de wijk er zo uit kunnen zien/zou het zo kunnen werken..."

Resultaat

De concepten die de deelnemers in deze sessie ontwikkelden waren/hadden betrekking op:

1. Het recht op/toegang tot betaalbare huisvesting voor alle buurtbewoners (bijvoorbeeld in de vorm van *community land trusts*);
2. Radicale vergroting

van de hoeveelheid en toegankelijkheid van openbare ruimte door alle privétuinen tot ruimte in collectief bezit te maken, dat vervolgens ook als productiemiddel (bijvoorbeeld als *commons*) gebruikt zou kunnen worden;

3. 'Rewilding' - Dit wil zeggen het ontwikkelen van nieuwe, alternatieve, biodiverse duurzame, circulaire, veerkrachtige, inclusieve economische modellen en manieren om openbare ruimte en hulpbronnen te beheren;
4. Nieuwe, alternatieve, gedecentraliseerde di-

recte en deliberatieve bestuursmodellen;

5. Ontwikkeling van (onderwijs om) passende vaardigheden; oude ambacht vermengd met behoeften en technologische mogelijkheden van 2040.

Op basis van de uitkomsten van deze sessie en voortbouwend op de verhaallijnen uit de vorige sessie is één integraal beeld/*imaginary* gecreëerd (beschreven op de volgende pagina's) dat door drie lenzen (Blauw & Groen; Samen Wonen & Werken; en Beheren & Besturen) bekeken kan worden.

Afrikaanderwijk 2040: een vergezicht

Anno 2040 is de Afrikaanderwijk een veerkrachtige, bruisende en vooral groene plek: geen groene woestijn van omtegelde grasveldjes en buxushagen, maar een kleurrijke mozaïek van kwalitatief, biodivers groen. Nieuwe wildernis, daktuinen, voedselbosjes, groengevels en -slingers dooraderen de wijk en verbinden tal van minibiotopen - en ja, ook mensen - met elkaar. Hoe deze radicale ommezwaai heeft kunnen plaatsvinden? Wel, via het 'Afrikaander stappenplan' dat nu gretig ook elders gekopieerd wordt:

1. ontharden, onthekken en ontdijken,
2. verwilderen, verzachten en verwateren,
3. herijken en verrijken,
4. ondermijnen en upcyclen,
5. oogsten en vieren.

Tezamen zorgt al dit groen-blauw niet enkel voor een paradijselijke aanblik, maar buffert het ook de effecten van klimaatverandering & kloofvorming/vereenzaming, levert het vers voedsel en tal van bijzondere bouw- & maakmaterialen en brengt het mensen samen.

De herbronning van de wijk

rondom de natuur als vaste spil had een vliegwieleffect op zowel sociaal, ecologisch als economisch vlak. Vandaag gaat niets verloren. De rivierkreeftjes-plaag werd omarmd en levert nu zowel diagnostische data op i.v.m. water- en biotoopkwaliteit als grondstof voor nieuwe lokale delicatessen. Zelfs de verguisde Japanse duizendknoop vond bij opportunisten in de wijk nieuwe toepassingen, mede dank zij kennis van Aziatische bewoners.

Niet enkel mensen, maar ook planten, dieren en insecten herademen. De nieuwe wijk is volledig hertekend vanuit het besef van de wederzijdse afhankelijkheid en (meer) waarde-uitwisseling tussen de mens en haar andersoortige medebewoners in de natuurlijke omgeving. Tal van sensoren, data en visualisaties maken dit verder zichtbaar en vergroten het bewustzijn hieromtrent.

De publieke ruimte die er was is opgewaardeerd en écht publiek geworden. Ze wordt beheerd door een bijzonder netwerk van bewoners, lokale handelaars en af en toe een helpende hand van de overheid. De wijk - in al haar gewaardeerde menselijke en natuurlijke diversiteit - is een constante bron van koestering en vernieuwing. Ze beslist

vandaag mee over zoveel meer dan pakweg 20 jaar geleden. Denk maar aan de inrichting van de tuinstraten, de innovatieve, mobiele marktstalletjes, de herbestemming of circulaire afbraak van oude panden, etc. Naast speciaal daartoe uitgeruste ontmoetings- en overlegplekken ondersteunt een toegankelijk en slim digitaal, mobiel platform mee de dialoog en besluitvorming.

Het straatbeeld op zich is de afgelopen 20 jaar sterk veranderd. De komst van zelfrijdende deelvoertuigen heeft o.a. extra ruimte gecreëerd die mens en natuur samen een nieuwe publieke bestemming hebben gegeven. Dit laat toe om nieuwe verbindingen te creëren, zowel op maaiveldniveau, boven de hoofden als onder de grond. Zoveel leven op straat geeft de Afrikaanderwijk een haast zuiders tintje.

Eén zo'n nieuwe verbinding is die met de rivier. Door een gat in de dijk te maken bij de Maashaven stroomt de rivier via een nieuw kanaal de Paul Krugerstraat in naar het Afrikaanderplein. Het plein wordt één van de vele watertaxihaltes in Rotterdam. Niet alleen het water stroomt opnieuw gecontroleerd door de wijk, ook is er op tal van plekken opnieuw een visuele verbinding met de Maas.

Vanzelfsprekend heb je vanaf de groentoren een prachtig uitzicht op het water, maar ook vanop tal van daktuinen en hun verbindingspaden.

Het Afrikaanderplein werd een nieuwe blauw-groene oase. Rondom een centrale waterpartij is nieuwe groene recreatieve en (tijdelijke) handelsruimte ontstaan. Temidden van dit alles rijst de spiraalvormige groentoren uit het water omhoog. Opgetrokken uit gerecycleerde bouw- en andere materialen uit de buurt leidt de toren via een lang spiraalvormig groen plukpad naar een panoramisch plateau waar buurtbewoners zich opnieuw verbonden kunnen voelen met de rivier en een wijds landschap dat de stad overstijgt. Wat velen niet weten is dat de toren ook een ondergrondse verbinding kent, die toegang biedt tot de rijkdom van de ondergrond. Met de hulp van al dan niet gemodificeerde fauna en flora, vindt er 'urban mining' plaats naar kostbare moleculen voor hergebruik. Ook energieopwekking, -opslag en ondergronds transport vinden er hun plek.

De wijk is een inspiratiebron voor een nieuw samenlevingsmodel, een plek waar experimenten met andere economische, beheers- en besluitvormingsmodellen hun

vruchten hebben afgeworpen. Ook dat zie en voel je. Hier heeft het traditionele model van de sturende overheid plaatsgemaakt voor een overheid van mogelijkmakers, die regels inzet als hefboom voor verandering en meer beslissingskracht en verantwoordelijkheid neerlegt bij de lokale gemeenschap. Zij organiseren zich in burgerpanels, in DAO's (Decentralized Autonomous Organisations), urban commons, *Community Land Trusts* (CLT's) en meer.

De Afrikaanderwijk geniet een grote mate van zelfbestuur en eigen regelgeving (op basis van gedeelde normen en waarden, die meeëvolueren met de evoluties in de wijk en de omringende gebieden/samenleving). Deelname aan het lokale 'zelfbeheer/bestuur' is niet vrijblijvend en van iedereen wordt inspanning verwacht. Men is er zich van bewust dat goede beslissingen nemen kennis vergt, die niet altijd per se (in voldoende mate) aanwezig is in de wijk. Waar en wanneer nodig wordt deze elders vandaan gehaald en/of ontwikkeld om tot onderbouwde keuzes en beslissingen te kunnen komen. Veel aandacht wordt dan ook besteed aan informatie-evenwicht en de gevaren van zogenoemd. 'meerderheidsdenken'. De meerderheid heeft immers niet

altijd gelijk. Bovendien zijn er specifieke mechanismen ontwikkeld om ervoor te zorgen dat een zo breed mogelijk palet aan stemmen gehoord wordt (bijvoorbeeld kwestbare groepen, de natuur, etcetera). Een evenwichtige vooruitgang van de wijk kan immers enkel als ook zij zich voldoende gehoord, begrepen en gesteund weten. Lokale bijdragen komen in een wijkschatkist terecht, gezamenlijk beheerd. Ook de landelijke overheid stort hierin stelselmatig een bedrag (bijvoorbeeld van belastinginkomsten).

Een andere grote ommezwaai in vergelijking met pakweg 20 jaar geleden is dat het merendeel van voorzieningen in de wijk niet langer geënt is op bezit, maar op toegang en delen, of het nu gaat om mobiliteit, ruimtegebruik, maainfrastructuur en apparatuur, retail of zorg, etc. Woningen, winkels en mobiliteit zijn niet langer het bezit van individuen en coöperaties, maar worden gezamenlijk beheerd door de lokale gemeenschap als publiek goed, als commons. Net alsof in een groot woongenootschap, heb je als inwoner van een wijk/blok/pand bijvoorbeeld een woonaandeel (of meerdere) dat je recht geeft op en toegang tot huisvesting, op basis van jouw behoeften (o.a. gelinkt aan je levensfase). Ieder heeft

tenminste één woonaandeel en één beslisaandeel (token) dat niet verhandelbaar is, de rest op basis van verdiensten of bijzondere skills is dat wel. De mate waarin je je kennis, kunde en tijd inzet voor de gemeenschap (via zogenoemde communityservices) levert je extra aandelen/credits op, die je via een matchingplatform kan ruilen/besteden. Je kan credits ook verliezen wanneer je je niet aan de afspraken houdt of onvoldoende bijdraagt.

Heel wat ruimtes in de wijk hebben bovendien een deelfunctie. Iedere inwoner kan er gebruik van maken, bijvoorbeeld als maakplek, ruimte voor een feest, ontspanning, etc. Ook wat voorheen privétuinen waren, is nu 'onthekt' en vormt gedeelde groenvoorziening voor de wijk. Ondanks de verregaande digitalisering van de besluitvorming, vormen nog steeds heel wat buurthuizen een belangrijke spil in de lokale democratie. Hier komen mensen samen om te debatteren, te plannen, te genieten van elkaars gezelschap, te werken en te bouwen aan het leven in hun wijk.

In de Afrikaanderwijk leefde reeds langer het besef dat niet alle waardecreatie even sterk gewaardeerd werd. Tal van waardevolle activiteiten waren moeilijk meetbaar of slecht uit

te drukken in financiële waarde. Precies dit waardenkader is vandaag verruimd en beter uitgebalanceerd. Aan de hand van ruilmechanismen en alternatieve munten (digitale en andere) kon een inclusiever model ontstaan. Ook mantelzorg en gemeenschapswerk worden vandaag de dag gewaardeerd. Die gemeenschapstaken - continu opgevolgd en in kaart gebracht met behulp van technologie en data - volgen het ritme van de natuur en de seizoenen. Zo zijn er seizoenen van reflectie en seizoenen van 'doen'; beide kennen hun agenda, mee bepaald door onderliggende datavergaring.

Mede dankzij de herijking van de wijk op basis van haar 'natuurlijk en menselijk kapitaal', zijn nieuwe activiteiten en ambachten ontstaan en zijn oude terug van weggeweest. Zo beheert de wilderniswachter de natuurlijke elementen, draagt zorg voor een toename van de biodiversiteit en deelt zijn kennis. De biosynthetist combineert kennis van de natuur met die van biotechnologie, de ketensluiter vormt de lokale hoeksteen van de verderrijkende circulaire economie. De stadsherder trekt met zijn kudde schapen van wijk naar wijk. Er is een grote rol weggelegd voor koks, slopers en bouwers. Aanwezigheid en beschikbaarheid

Plan

*Hoe zouden concepten/ontwerpen
gerealiseerd kunnen worden?
Welke gerelateerde voorbeelden/
experimenten zijn elders te vinden?
Wie moet erbij betrokken worden?
Hoe zouden data en digitale
technologieën een rol spelen? Hoe
zou governance kunnen worden
georganiseerd?*

De deelnemers kregen de drie toekomstbeelden toegestuurd om zich voor te bereiden op co-creatieve sessie #3. Tijdens deze bijeenkomst werden ze uitgedaagd om de toekomstbeelden verder uit te werken; om referenties/voorbeelden toe te voegen; om vragen en zorgen te verwoorden; en om de details en voorwaarden te bespreken om de toekomstbeelden ook daadwerkelijk te realiseren.

Plan

Deze fase in het proces stond in het teken van het beantwoorden van de volgende vragen: Hoe zouden deze toekomstbeelden gerealiseerd kunnen worden? Welke gerelateerde voorbeelden/experimenten zijn elders te vinden? Wie moet erbij betrokken worden? Hoe zouden data en digitale technologieën een rol spelen? en Hoe zou governance kunnen worden georganiseerd?

De toekomstbeelden raken aan tal van op handen zijnde transitie op terreinen waarin de organisatoren en de deelnemers aan het proces niet per se experts zijn. Daarom werden specialisten op het gebied van technologie, ecologie, coöperaties, recht, platforms en nieuwe manieren van werken en nieuwe vormen van bestuur uitgenodigd om deel te nemen aan deze derde sessie van de Data Empowerment Design Studio. Voorafgaand hieraan konden zij via een online formulier kennis nemen van de toekomstperspectieven

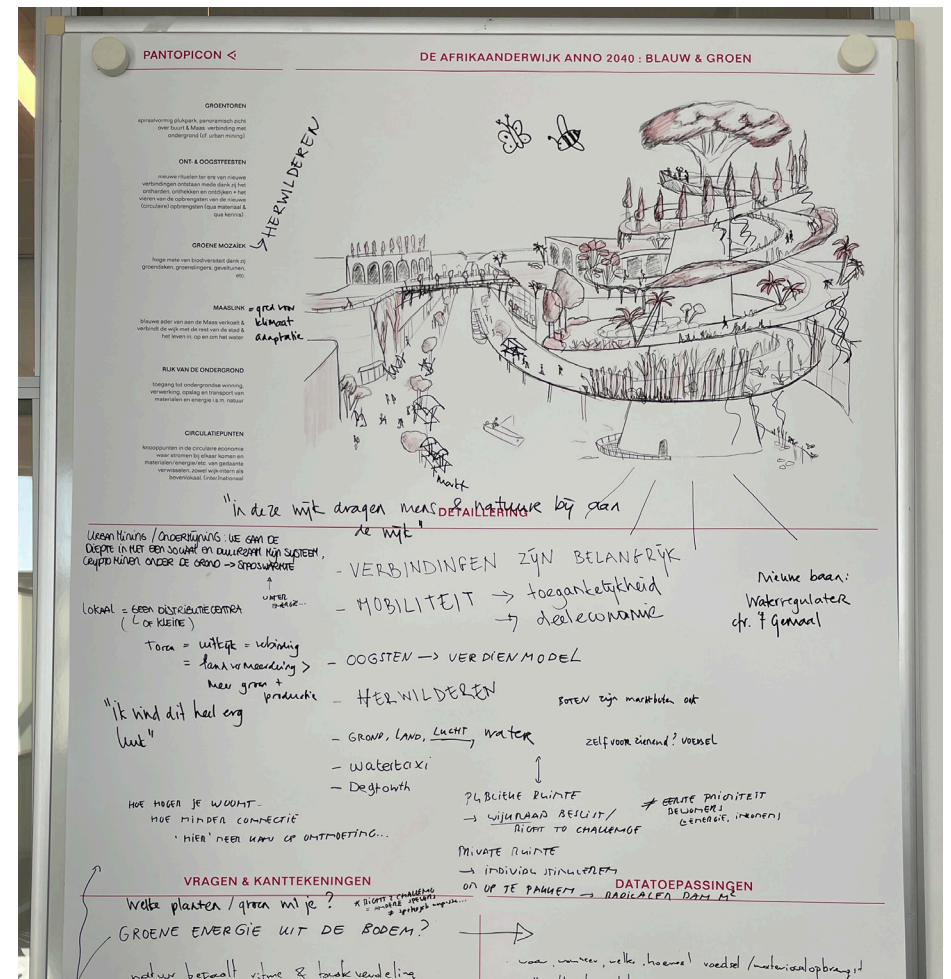
(Blauw & Groen; Samen Wonen & Werken; Beheren & Besturen) en hier aanvullingen, kritische opmerkingen en voorbeelden van reeds bestaande ontwikkelingen en praktijken bij te plaatsen die ons zouden kunnen ondersteunen en informeren in ons denken en ontwerpen. Op de avond van de sessie zelf bespraken aanwezigen (buurtbewoners, experts en begeleiders) in groepjes voor elk toekomstbeeld bovenstaande vragen en uitdagingen. Op grote geïllustreerde vellen werden aanvullingen / detailleringen, vragen & kanttekeningen en ideeën met betrekking tot datatoepassingen verzameld (zie foto's op de volgende bladzijden).

Resultaat

We hebben geleerd met hoeveel van de complexe vraagstukken die we in het proces hebben aangeroerd al is geëxperimenteerd, zowel nationaal als internationaal. De experts hebben met hun ervaring en kennis ons geholpen de *imaginaries* en ontwerpen

voor de Afrikaanderwijk verder vorm te geven. Tegelijkertijd heeft deze exercitie alle betrokkenen geconfronteerd met de complexiteit van de materie waarmee we aan de slag zijn gegaan en hebben we ons gerealiseerd dat het lastig is om (op basis van een aantal toekomst- en designgedreven workshops)

een integraal, allesomvattend ontwerp voor de democratische, inclusieve, veerkrachtige slimme stad/wijk te maken. Andersom hebben de beelden en verhalen er wel toe geleid dat er een visie op tafel ligt voor een radicaal anders uitzijnde en georganiseerde wijk. Op deze ideeën kan nog lange tijd voortgebouwd worden.

NEUWE AMBACHTEN

maak de werkambachten die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

WOONAMBIEN

maak de woonambachten die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

MATCHINGPLATFORM

maak de matchingplatform die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

DEELVOORZINGEN

maak de deelvoorzingen die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

LEERWAK

maak de leerwaken die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

DETAILLERING

Management - Nieuw Woonwoningstelsel - Deelmarkt - Data - Community Owned
Woonmarkt zorgt voor (inter)wettelijke verdeling
Onderwerpen ook bestaan uit wettelijke...

Leven lang leren
verschillende beroepen per jaar
"nieuwe" ambachten gaan ontstaan
productoren op maat - waarde v. materiaal + productie kosten
connecties buiten de wijk (andere wijken) - (digitale) ontmoetings - online content
VRAGEN & KANTTEKENINGEN
DATATOEPASSINGEN

Hoe ga je om met klimaatverandering in je herwilderde stad?
Hoe ga je om met het met de nood om maximaal flexibel te zijn?
Hoe realiseren we toegang tot huisvesting zonder meer om de wijk / dwars?
20+ complexe oplossingen zijn voor huisvestingsproblemen?

BURGERPANEEL / DAO / CDT / COMMONS

maak de burgerpanelen die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

BURTHUIS / BURGERPANEEL

maak de burthuisen die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

ALLEN AAN DE APP

maak de allen aan de app die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

LENTVERGADERING

maak de lentvergaderingen die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

MOGELIJKMAKERS

maak de mogelijkmakers die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

ALTERNATIEVE MUNTEN

maak de alternatieve munten die er zijn omgevoerd naar de natuurlijke omgeving & biosysteem. De biosysteem die bereikt een nieuw en bestaande ambachten. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving. De biosysteem die bereikt een nieuwe omgeving.

DETAILLERING

Ruimte om gehoord te worden (Tijden...
GEVOEL DAT JE DEEFT (LIEGT OOK DEEL AAN JEZELF...
KENBAAR DATEN DAT RUIMTE ER IS / DEEMEL VERLAGEN + MAAR BUITEN TREDEN
'LITEN ZEM / TOEM / JE WILT GEHOORD / ER GEBOELT IETS AET JE JEM...
... MEMORIEVERSCHILLEN 'OMTUBELEEN' -> BY. IN ZUIDERPAK WAAR DEEMEL NIET-GEBOERD
ANGST OUBERWIMMEN OM 0 MEMORIE IDEE TE LITEN / DEEMEL...
'TIWU GEVOEL'
WERKT ALI VERJEN. SPECIACHTIETEN ELKAAR NODIG HERBER...
L. GEWALDIG AANBOD IUM. VIA INITIATIEF / GEMEENTE...
DE JONGA WERK + IMMOBILITEIT
ONTSTAAT VAMIT LICH + OVERHO HAART AAN...
-> ALWI TOE ULDEBAAR VI. VASTORREIT HJIEFT
MEMORIE NODIG DIE VAN COOP WILLEM WERKEN...
WONINGMAK...
DIT IS HET IDEEAAL
MAAR IS HET MOGELIJK MET 20+
VEEL EGO'S IN ONZE NATUUR?

VRAGEN & KANTTEKENINGEN
DATATOEPASSINGEN
Check & balances
informatievoorn
niet weg je an
stom.

Hoe ga je om met klimaatverandering in je herwilderde stad?
Hoe ga je om met het met de nood om maximaal flexibel te zijn?
Hoe realiseren we toegang tot huisvesting zonder meer om de wijk / dwars?
20+ complexe oplossingen zijn voor huisvestingsproblemen?

Aanvullingen/ideeën

- Verbindingen zijn belangrijk
- Gezamenlijke plekken om kennis, vaardigheden ideeën en goederen uit te wisselen, maar voor rouw of rituelen van afscheid (ook voor bijv. oude systemen)
- Urban farming in leegstaande kantoorpanden
- Water in de wijk is goed voor klimaatadaptatie
- Potentie van waterkracht
- Lokaal: geen of kleine distributiecentra
- Voedselbank voor iedereen; recht op voedsel
- Unlearning
- Nieuwe ambachten
- 1 dag per week wijkwerk
- Je status hangt af van je bijdrage aan de wijk
- Idealiter participeert overheid in wijk
- Mycellium systemen waarmee wordt gecommuniceerd met biodiversiteit in andere wijken

Voorbeelden/Wat zien we elders?

- 15-minuten stad
- Deelvoertuigen
- Wijkcoöperaties, zoals bijv. [SHRUB Cooperative](#) (foodsharing, clothes swaps en bike repair initiatieven) [Community crofts](#). Bezetten braakliggend

land en veranderden het in een gemeenschapstuin/ecologische leerplek

- Maakplaatsen
- [G1000](#)
- Loting voor burgerpanels
- Stemplicht
- Juryvergoeding
- [Degeneration](#) [thesis](#) (bij groeiende / oudere coöperaties).
- [Zoöp](#) (stem van de natuur)
- [Community Land Trust in de Bijlmer](#)
- [Collectieve woonvormen](#)
- [Wooncoöperatieven](#), bijvoorbeeld in Zwitserland en Oostenrijk
- Het [bouwdepot](#): huisvesting voor dakloze jongeren
- [Holland Health Data Coöperatie](#) - Gezondheidsdata
- [Delfshaven energie-coöperatie](#)
- [Lenteland](#) - Regeneratieve gemeenschapsboerderijen
- [Herenboeren](#) - Samen duurzaam voedsel produceren
- [Stadsdorpen](#) - Nabuurschap in de stad

Nieuwe vragen/uitdagingen (m.n. m.b.t. governance)

- Ik kom steeds weer prachtige visies, conceptuele ontwerpen en prototype-voorbeelden tegen, en ik blijf

zien hoe ze er niet in slagen een vorm van volwassenheid te bereiken die hen in staat zou stellen te slagen wanneer ze worden geconfronteerd met triviale complexiteit van het dagelijks leven en dagelijkse problemen.

- Op welk schaalniveau's organiseer je dit (wijk, gemeente, nationaal)? Hoe creëren we een schaal die behapbaar is?
- Hoe en door wie zijn de grenzen bepaald? Hoe is verhuizen naar/uit de wijk geregeld? Kun je daar "lid" van worden? Mag je waarde onttrekken als je vertrekt?
- Hoe realiseren we toegang tot huisvesting (lokaal) zonder muren om de wijk of dwang?
- Hoe ga je om met klimaatverandering op lokale schaal in een herwilderde wijk?
- Markt, overheid, of commons?
- Hoe krijgen we (als buurtbewoners) of hoe bieden we (als overheid) toegang tot/beslissingsmacht over publieke ruimte en resources?
- Willen mensen werkelijk eigenaarschap/heft in eigen hand nemen of vooral gehoord/begrepen worden/toch liever dat primaat/eigenaarschap bij gemeente ligt?

- Hoe voorkomen we afhankelijkheid van (tijdelijke) subsidies?
- Hoe omzeilen we de administratieve druk om steeds maar weer de voordelen van dit alternatieve systeem aan te moeten tonen?
- Hoe voorkomen we uitsluiting?
- Hoe voorkomen we te grote afhankelijkheid van vrijwilligers? Hoe voorkomen we participatiemoedigheid?
- Hoe ontwikkelen we goede balans tussen 'werken' voor inkomen, werken voor gemeenschap, en persoonlijk leven?
- Hoe om te gaan met bestaande instituties en organisaties die dit nieuwe verhaal niet op waarde weten te schatten (voorbeeld "we moeten het beter uitleggen")?
- Welke toegevoegde waarde, maar tegelijkertijd ook bedreigingen, heeft de omgeving die misschien andere ideeën heeft?
- Wat zijn de onderliggende waarden van dit toekomstbeeld en hoe kunnen die door de tijd heen veranderen?
- Hoe maken we vastgeroest systeem vloeibaar? Bestaande juridische, organisatorische en financiële structuren

- lenen zich vaak, om meerdere redenen, heel slecht voor coöperatieve initiatieven, hoe is dit te overkomen en welke partijen kunnen hierbij helpen?
- Welke elementen uit dit verhaal sluiten het best aan bij het wereldbeeld van de grootste tegenstanders?
 - Niet-representativiteit zou argument kunnen zijn om initiatieven/stem uit de buurt niet serieus te nemen
 - Gaat dit beeld niet teveel voorbij aan feit dat veel mensen acteren o.b.v. eigenbelang? Hoe kan je ervoor zorgen dat mensen samen, lokaal keuzes maken die op de lange termijn gunstig (duurzaam) zijn vs. op individueel level keuzes maken?
 - Merendeel van de voorzieningen niet langer geënt op bezit. Hoe wordt dat geregeld? Wie heeft daar supervisie over? Hoe zorg je dan voor gelijkheid?
 - Hoe vind je balans tussen individu en collectief?
 - Hoe zorgen we dat mensen niet (alleen) in bubbels leven, maar dat alle bubbels bij elkaar ook borrelen?
 - Hoe creëren we common ground?
 - We moeten ons realiseren dat men in meerdere verschillende bubbels zit: fluïde netwerken
 - Wat gebeurt er met degenen die niet passen in deze gemeenschap?
 - Belangrijke nieuwe rol: 'wijknetwerker' - brengt verschillende partijen / projecten bij elkaar en helpt ze verder.
 - Letterlijk en figuurlijk ruimte om gehoord te worden; gevoel dat je (stem) meetelt
 - Skills ontwikkelen en angst overwinnen om mee te beslissen
 - Vergoeding/tijd om te participeren moet georganiseerd worden
 - Individu vs. instituties voor collectieve actie (Ostrom)
 - Idealiter zijn er mensen met verschillende skills (praktisch, sociaal, democratisch) betrokken.
 - Commons varen wel bij (relatief) homogene groep (Ostrom)
 - Toelatingseisen: Wie mag meedoen/lid worden? O.b.v. welke criteria? Wie bepaalt die? Probation periode zonder stemrecht.
 - Gedeeld(e) doel, waarden en belangen?
 - Hoe/door wie worden deze bepaald? 'Founders'?
 - Staan deze vast of kunnen leden hierover meebeslissen?
 - Hoe om te gaan met

- verschillende groepen / verschillende belangen? Bijv. jongeren vs. ouderen.
- Gekozen bestuur en/of directe democratie?
 - Invloed individuele leden kan afnemen bij groei van coöperatie.
 - Aanname is dat mensen hieraan mee willen doen, maar in de praktijk is dat niet (in gelijke mate) het geval. Grootste deel van leden neemt niet of nauwelijks deel aan besluitvorming.
 - Hoe wordt wederkerigheid/ community service/ meedoen in besluitvorming 'afgedwongen'? Hoe om te gaan met freeriders/ opportunisten? Hoe beoordeel je kwaliteit van inbreng?
 - Hoe kun je bijdragen aan het informatieniveau van eenieder?
 - Mensen (+budget) nodig die voor cooperatie willen werken
 - Hoe laten we natuur het ritme bepalen?
 - Als we lokaal en duurzaam willen produceren - welke afwegingen maken we dan? Bijv. kweekvlees = minder ruimte voor hoogwaardig groen
 - Balans verdichting vs. 'dorpsgevoel'?

Data/technologie

- Data ten behoeve van lokale waardecreatie
- Decentraal platform voor matching en ontwikkeling skills op basis van lokale/publieke waarden
- Community owned data en datacenter
- Data commons (M.b.t. (platform voor) deeleconomie: Wie is eigenaar? Niemand! Wie bepaalt regels? Huidige regels overboord)
- Data wallet: jij bepaalt wat je wil delen
- Waarde van jouw data: transparantie & true price
- 'Datapoel' van de wijk, waar je data in kunt 'werpen' en waar je rond kunt zitten om in te kijken
- Helpen online platforms daadwerkelijk om een grotere/diversere groep te bereiken en te betrekken?
- Hoe organiseer je digital/hybride besluitvorming en democratische controle op zo'n manier dat alle leden mee kunnen doen?
- Willen/kunnen we beslissingen (bijv. m.b.t. lidmaatschap, toewijzing van woningen, gebruik van resources) overlaten aan algoritmes? Wie ontwerpt deze? Hoe worden belangen van zwakkeren/minderheden

hierin meegewogen/hierdoor gediend?

- Gebruik van hologrammen/ metaverse brengt buitenwereld dichterbij (mensen blijven fysiek meer in de wijk door thuiswerken)

- Crypto mining (onder de grond)
- Dynamisch gebruik van ruimte: [Coding the curbs](#)
- [Data driven climate adaptive water tanks](#)

Foto: Janneke Absil

Foto: Nik Baerten

We nodigden deelnemers uit om te aan te geven wat volgens hen de essentie is van de denkbeelden en ideeën die werden ontwikkeld.

Pamfletten

Het risico van het werken met toekomstbeelden en *imaginaries* is dat ze als fantasieën of utopieën kunnen worden beschouwd en daardoor als niet relevant kunnen worden bestempeld. Om de relevantie en urgentie van de denkbeelden te benadrukken werden de deelnemers aan co-creatieve sessie #3 uitgedaagd om pamfletten te schilderen en daarin juist die aspecten van de toekomstbeelden te benadrukken die voor hen het meest essentieel waren.

Deze ‘verhalen,’ ‘vertaald’ in slogans, onliners en iconen, hielpen hen (en ons) de kernelementen van de toekomstbeelden te begrijpen, en om aspecten die als input of referentie zouden kunnen (en moeten!) dienen voor democratische, inclusieve en veerkrachtige (slimme) stadsontwikkeling en bestuur te identificeren en vast te leggen.

Aan het eind van deze derde werksessie hebben experts in een plenaire sessie kritisch en constructief gereflecteerd op de toekomstbeelden en het proces.

Resultaat

Het resultaat van deze avond was een dertigtal pamfletten, waarvan een deel op de volgende pagina's is opgenomen. Wat onze deelnemers opviel waren:

- een (nood aan) gevoel van saamhorigheid/solidariteit/gedeelde verantwoordelijkheid/gelijkheid in een diverse buurt;
- (behoefte aan) weerbaarheid op verschillende domeinen: economisch; sociaal; met betrekking tot klimaatverandering/grondstoffenschaarste;
- een ambitie om een stem te hebben, inspraak/meer zelfbeschikking in lokale (slimme) stadsontwikkeling en bestuur (met nadruk op het gebruik en beheer van openbare ruimte en *resources*).
- een behoefte om een andere manier met tijd(sdruk) en huidige werkzaamheden om te gaan.

0110111011100011
1011100110101010
011011111110011
000101101101

DATAK

RACHT

DAAD

KRACH

T?!!

bestuur, beheer

mevrouw,
mijnheer

ook van u
verwachten

wij wat,
elke dag

weer

ik, jij, wij

WONEN
IS **R** EEN
~~GEVECHT~~

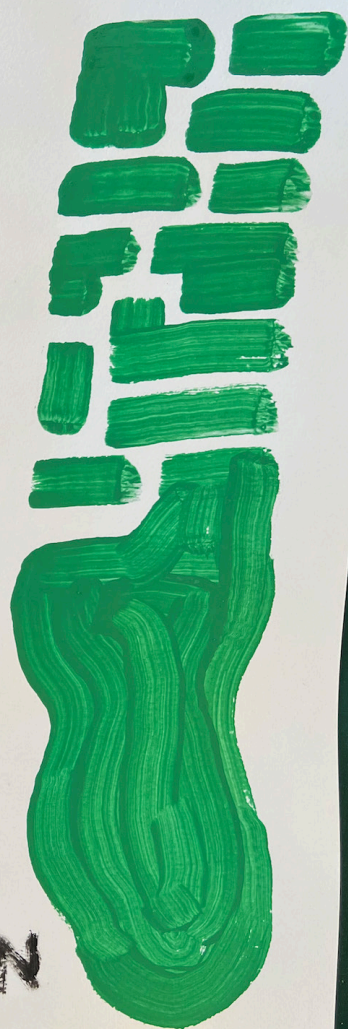

NIETS
IS VOOR
ALTIJD
EENKEL
Tijdelijkheid

ONT
HEK
KEN

IS NIET VAN
DE GEKKE
WANNEER
JE TUINEN
TOT PARKEN
KAN REKKEN

AAN DIT

VIND JE EEN
mogelijk
maker

GAT

in de

DIJK

Leven
voor de
Afrikaanderwijk

digitaal
OF FYSIEK

NIEMAND
KOMT
TOCH OP.

DAGEN

W I J K

T I J D $\frac{v}{d}$

M O W B V Z Z

w i j k

Analyse & Conclusies

Hoe kunnen we belanghebbenden betrekken bij het bedenken en ontwikkelen van een meer democratische, inclusieve en veerkrachtige slimme stad / Afrikaanderwijk? Welke innovaties zijn nodig om burgers te '(data) empoweren' in de ontwikkeling en het bestuur van de smart city/ Afrikaanderwijk? Welke vormen van gebruik van data en digitale technologieën en governance voorzien we/streven we na? Welke lessen zijn er geleerd?

Hoe relevant zijn de 4 theoretische concepten die we identificeerden voor de ambitie om meer democratische, inclusieve en veerkrachtige slimme steden te realiseren in het proces aan de orde zijn gekomen en wat dit opgeleverd heeft, evenals op hoe de toekomst- en de ontwerpgestuurde methode heeft bijgedragen aan de ambitie om lokale belanghebbenden hierbij te betrekken.

Analyse/Conclusies

Dit proces is specifiek ontworpen om het potentieel van de Data Empowerment Design Studio, een lokale, toekomstgedreven co-creatieve ontwerpmethode te onderzoeken om:

1. burgers en belanghebbenden te betrekken bij de conceptualisering van democratische(re), inclusieve(re) en veerkrachtige(re) (slimme) steden en wijken;
2. om te leren hoe deze eruit zouden kunnen zien (in dit geval in de specifieke situatie van de Afrikaanderwijk) en
3. hoe hierin de concepten die we als relevant hebben geïdentificeerd (Het Recht op de (Slimme) Stad; (Data) Empowerment; Technologische Soevereiniteit en Data Commons; en Governance beyond Participation) een plaats zouden kunnen krijgen.

Centraal in elk van de ontwikkelde toekomstbeelden/*imaginaries* zijn *commons*-gedreven (coöperatieve) vormen van gebruik, toe-eigening en beheer van openbare ruimte, publieke goederen en publieke middelen. Opvallend is dat het aspect tijd/tijdelijkheid en rituelen hier een essentiële rol in spelen: huisvesting op basis van veranderende woonbehoeften; gebruik van publieke ruimte op basis van (seizoensgebonden) behoeften; een leven lang leren; drieslagstelsel wonen-werken-wijk....

Wat opviel was dat we er ondanks al onze inspanningen nauwelijks in slaagden om technologie en data (*Technological Sovereignty* en *Data Commons*) structureel en duurzaam onderwerp van aandacht, zorg en discussie te maken in dit proces. Dit kan worden veroorzaakt doordat deelnemers technologie en data mogelijk beschouwen als niet meer dan middelen om de realisatie van hun

doelstellingen te ondersteunen of doordat ze de capaciteit, expertise of creativiteit (denken te) missen om constructieve technologie- en datagedreven ideeën te ontwikkelen ter ondersteuning van de ontwikkeling van meer democratische, inclusieve en veerkrachtige (slimme) steden. In elk van de toekomstbeelden/*imaginaries* werden digitale technologie en data beschouwd als (puur) ondersteunend aan processen voor lokale, democratische, inclusieve vormen van gebruik, toe-eigening en beheer van openbare ruimte, publieke goederen en publieke middelen, zoals bijvoorbeeld ten behoeve van:

- (directe, inclusieve,) inspraak in besluitvorming rond ontwikkeling en bestuur van de wijk m.b.v. online platforms
- voedselvoorziening (inkopen, zaaien/planten, oogsten o.b.v. data omtrent seizoenen, beschikbare gewassen, lokale behoeften)
- huisvesting (o.b.v. data omtrent huidige gezinssamenstelling, gebruikspatronen en aanbod)
- matchmaking/taakverdeling (taakverdeling/tijdsbesteding (werk/wijk) o.b.v. data omtrent beschikbaarheid/skills/credits)
- educatie (ontwikkeling skills o.b.v. datagedreven analyse

van lokale behoeften)

Het principe van *data commons* werd in elk van deze ideeën als essentieel *governance*-principe beschouwd. Dit betekent dat:

- digitale technologieën en data worden beschouwd als publieke goederen;
- degenen die deze data genereren en hierdoor worden beïnvloed, zeggenschap hebben over het gebruik hiervan;
- zij betrokken zijn bij besluitvorming omtrent opslag, veiligheid en bestuur van deze data, gebaseerd op/geïnformeerd door publieke waarden;
- alle betrokkenen in gelijke mate van deze data kunnen profiteren.

We concluderen dat het lokale, toekomst- en ontwerpgedreven co-creatieproces ertoe bij lijkt te dragen dat belanghebbenden relatief nauw betrokken zijn bij de conceptualisering van hun wijk in een democratischere, inclusievere en veerkrachtigere toekomst, waar zij hun Recht op de (Slimme) Stad kunnen doen gelden. Het ontwerpende proces helpt en stimuleert om gemeenschappelijk lokale, specifieke, gedeelde waarden en zorgen te identificeren en om collectief, met behulp

van scenario's/imaginaries een gedeeld beeld/kader te creëren (en zichtbaar, tastbaar en bespreekbaar te maken) omtrent die aspecten en ingrediënten die wat hen betreft essentieel zijn voor de realisatie en het bestuur van democratische(re), inclusieve(re) en veerkrachtige(re) (slimme) wijk of stad.

Hoewel dit proces de deelnemers heeft geholpen om kritisch te kijken naar hun huidige situatie, na te denken over mogelijke toekomstbeelden voor hun buurt en de afstand tussen heden en deze toekomsten, kunnen we niet claimen dat het proces direct heeft bijgedragen tot structurelere beslissingsmacht van burgers. De functie en meerwaarde van de (Data) Empowerment Design Studio ligt in die zin wellicht eerder in het creëren van common ground en agendasetting en het creëren van een gezamenlijk kompas, eerder dan aan daadwerkelijke realisering van (data) empowerment. Procesmatig is er waarde gecreëerd, in de praktijk mogelijk nog niet. Wel vormt de kaderende beeldvorming een gezamenlijk gedragen, verhalende basis om in concrete vervolgstappen lokale waardecreatie m.b.t. eigen zorgen, belangen en ambities en die van de gemeenschap/wijk te ondersteunen en te concretiseren.

Los van het explicieter maken van bepaalde wensen en behoeften, legt het proces de noodzaak bloot tot het ontwikkelen van meer gemeenschappelijke taal en geletterdheid op diverse thema's, alsook strategische handvatten om er concreet - ook in data/technologie termen - mee aan de slag te kunnen gaan als burgers.

Opvallend is dat deelnemers (lokale) schaal, relevantie (urgentie), gedeeld beheer en eigenaarschap (commons) en agency (handelingsperspectief) als cruciaal lijken te beschouwen voor hun motivatie om daadwerkelijk deel te nemen aan democratische processen rond slimme stadsontwikkeling en bestuur. Dit past in de stelling van Elinor Ostrom dat commons gedijen als ze homogeen en afgebakend zijn. Aansluitend hierbij (en bij het idee van Governance beyond Participation) werden lokale organisaties en coöperaties die land, ruimte en goederen (openbare ruimte; hulpbronnen; huisvesting) als gemeenschap beheren en exploiteren (bijvoorbeeld als een commons of een Community Land Trust) tijdens de co-creatieve sessies als inspirerende en essentiële voorbeelden beschouwd. Het was constructief om te leren dat elders al ervaring is met (kennisontwikkeling

en experimenten omtrent) de vraagstukken die in dit proces ter tafel kwamen, maar op basis hiervan hebben we nog geen routekaart of blauwdruk voor een democratische, inclusieve en veerkrachtige stad weten samen te stellen. De hoeveelheid ideeën, aandachtspunten en vragen die we met behulp van experts boven tafel kregen (zie vorige paragraaf), hebben betrokkenen doen realiseren dat de weg hiernaartoe complex, lang en een strijd zal zijn; dat hier structurele transitie nodig zijn; dat bijbehorend proces gekenmerkt zal zijn door talloze iteraties; en dat de imaginaries, concepten en ontwerpen stippen op de horizon en een common ground zijn, waar voortdurend aan gerefereerd zou kunnen worden bij (besluitvorming rond) de ontwikkeling van de (slimme) stad of wijk. Kortom de deelnemers hebben een visie gecreëerd vanuit een gedeelde urgentie en gedeelde waarden, en de interventies om een dergelijke visie te realiseren zullen talrijk en complex zijn. We geven hieronder een aantal aanbevelingen volgens het concept van *Governance beyond Participation*.

Aanbevelingen/Governance beyond Participation

Toekomst- en ontwerpgedreven actieonderzoek stelt

betrokkenen in staat om een coherent, integraal beeld van hun wijk te ontwikkelen, waarin hun krachten, waarden, zorgen en belangen een plek hebben en dat kan dienen als referentie bij besluit- en ideevorming met betrekking tot beleid, processen en projecten. Dit is fundamenteel verschillend van 'traditioneel' onderzoek en participatieprocessen, waarbij burgers gevraagd wordt om input, meningen, antwoorden en reacties m.b.t. relatief afgebakende en veelal vanuit een bepaald perspectief geformuleerde 'problemen,' terwijl het er bij Governance beyond Participation om gaat dat geredeneerd wordt vanuit urgenties die ervaren en geformuleerd worden door betrokken actoren, waarop vervolgens vanuit collectief gedeelde waarden op kan worden geacteerd.

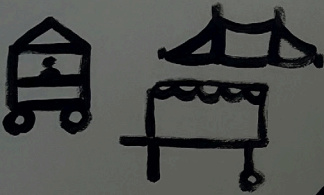
Om impactvolle interventies te kunnen plegen, zullen alle verschillende betrokkenen (quadruple helix (private partijen, publieke instanties, kennisinstellingen, (georganiseerde) burgers)) moeten samenwerken. De rollen, verantwoordelijkheden en beslissingsbevoegdheden zullen moeten veranderen (wellicht per proces of

traject) om daadwerkelijk een gelijkwaardiger speelveld te creëren: zo zullen burgers een actievere rol en verantwoordelijkheid moeten krijgen en nemen bij waardecreatie en besluitvorming in hun buurt; zullen werkgevers en overheidsinstantie moeten erkennen dat mensen naast via werk op de arbeidsmarkt ook waarde genereren in hun gezin, familie, netwerk en buurt; en zal de overheid, naast regie voeren op publieke zaken, ook ruimte moeten bieden aan lokale collectieve initiatieven, bouwend op de urgenties en energie vanuit wijken en buurten. Om tot democratischere, inclusievere en veerkrachtigere (slimme) steden te komen zijn duurzame (langdurige), productieve experimenten nodig die daadwerkelijk het doel hebben om burgers en betrokkenen te 'empoweren.' Hiervoor is het belangrijk dat er tijd, ruimte, budget en motivatie is om een community te bouwen (quadruple helix), waarin continuïteit gewaarborgd is om kennis en vaardigheden te ontwikkelen en te delen en om stap voor stap verder te leren (cumulatie).

Foto: Nik Baerten

NIETS
IS VOOR
ALTIJD
ENKEL
TIJDELIJKHEID

AFRIKAANDER
Wijk
BREEK AF DIE
DIJK

VERBIND ONS
MET HET WATER
LIEVER NU
DAN LATER

bestuur, beheer
mevrouw,
mijnheer
ook van u
verwachten
wij wat,
elke dag
weer

ik, jij, wij

IN DE
AFRIKAAN
DERWIJK
MAAKT
GROEN
JE RIJK

